

امامت

از دین شاه شیخ مفید و جاحظ

دکتر عزت الله مولایی نیا

فاطمه مهدلو

نام کتاب: امامت از دیدگاه شیخ مفید و جاحظ

مؤلفان: دکتر عزت الله مولایی نیا، فاطمه مهدلو

انتشارات: نشر رزا

تعداد صفحات و قطع: ۱۲۸ صفحه، رقعی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

سال چاپ: ۱۳۹۷

بها: ۱۲۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۲-۹۹۸۲-۰۰۰

سرشناسه: مولایی نیا، عزت الله، ۵۰ -
عنوان و نام پدیدآور: امامت از دیدگاه شیخ مفید و جاحظ / عزت الله مولایی نیا، فاطمه مهدلو.
مشخصات نشر: تهران: نشر رزا، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری: ۱۲۸ ص.؛ ۱۴/۵×۲۱ س.م.
شابک: ۹۷۸-۶۰۲-۹۹۸۲-۰۰۰
وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: کتابنامه: ص. [۱۱۹] - ۱۲۸؛ همچنین: جرت، یرنوب،
موضوع: مفید، محمد بن محمد، ۳۳۶ - ۴۱۳ ق. — دیدگاه — امامت
Mufid, Muhammad ibn Muhammad — Views on Imamate
موضوع: جاحظ، عمرو بن بحر، ۱۵۰ - ۲۵۵ ق. — دیدگاه دربار امامت
موضوع: امامت
Imamate : موضوع
موضوع: شیعه امامیه — عقاید
Imamite Shi'ah — Doctrines* : موضوع
موضوع: معتزله — عقاید
Motazilites — Doctrines : موضوع
شناسه افزوده: مهدلو، فاطمه، ۱۳۶۲ -
رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ / الف ۲۲۳/م ۲۲۳ BP
رده بندی دیویی: ۴۵/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی: ۵۱۷۶۴۲۲

فهرست مطالب

۹	مقدمه
۱۱	فصل اول: مفاهیم
۱۵	الف) مفهوم شناسی
۱۵	یک - بررسی تطبیقی
۱۶	دو - معنای لغوی امام
۱۶	سه - معنای اصطلاحی امام در علم بلام
۱۷	چهار - معنای امام در قرآن
۱۸	پنج - مولفه های امام و تمایز از غیر آن
۱۹	شش - شخصیت شناسی
۱۹	الف) گذری کوتاه بر حیات شیخ مفید
۲۲	یک - مکتب کلامی شیخ مفید
۲۲	دو - اساتید و شاگردان
۲۴	سه - آثار شیخ مفید
۲۶	ب) گذری کوتاه بر حیات ابو عثمان جاحظ

یک. گرایش فکری سیاسی جاحظ ۲۸

دو. اساتید و شاگردان جاحظ ۲۹

سه. آثار جاحظ ۳۰

فصل دوم: آراء کلامی امامیه و معتزله در مسئله امامت «تعریف،

تعیین، وظایف و ویژگی‌های امام» ۳۳

آراء کلامی امامیه و معتزله در مسئله امامت ۳۵

تعریف امام از دیدگاه امامیه و معتزله ۳۵

جواب نصب امام از دیدگاه امامیه و معتزله ۳۹

فایده تعیین امام ۴۲

الف دلایل عقلی ۴۳

ب) دلایل نقلی ۴۶

ج) سیره پیامبر ۴۶

وظایف امام ۴۷

ویژگی‌های امام ۴۹

عصمت ۴۹

افضلیت ۵۲

اعلمیت ۵۵

شجاعت ۵۷

جمع بندی ۵۸

فصل سوم: دیدگاه کلامی شیخ مفید در مسئله امامت «تعریف،

تعیین، وظایف و ویژگی‌های امام» ۶۱

آراء کلامی شیخ مفید در باب مسأله امامت ۶۳

تعریف امام ۶۳

دلیل و ضرورت وجود امام	۶۴
وجود امام واحد ضرورت هر عصر و زمانی	۶۴
وجوب معرفت و اطاعت از امام	۶۵
فرایند تعیین امام	۶۷
الف) امامت امام علی (علیه السلام) و دلیل امامت ایشان	۶۸
ب) امامت سایر ائمه	۷۰
ج) امامت حضرت مهدی (عج)	۷۱
۱. وظایف امام	۷۲
۲. ویژگی‌های امام	۷۳
۳. جمعیت	۷۳
ز) دلایل عصمت	۷۵
ح) علم	۷۶
ط) افضلیت	۷۷
ی) زنده بودن ائمه بعد از مرگ	۷۸
ک) محدث بودن	۷۸
جمع بندی	۷۹

فصل چهارم: دیدگاه کلامی جاحظ در مسئله امامت «تعریف،

تعیین، وظایف و ویژگی‌های امام»	۸۱
آراء کلامی جاحظ در مسئله امامت	۸۴
تعریف امام	۸۴
فرایند تعیین امام	۸۵
ضرورت وجود امام	۸۵
وجود امامی واحد، ضرورت هر عصر و زمانی	۸۷
وظایف امام	۸۸

ویژگی‌های امام.....	۸۹
الف) عصمت.....	۸۹
ب) علم.....	۹۰
ج) افضلیت.....	۹۰
د) امامت امام علی (علیه السلام).....	۹۲
جمع بندی.....	۹۵
فصل پنجم: بررسی وجوه اشتراک و افتراق آراء کلامی شیخ مفید و	
جاحظ در مسئله امامت.....	
بررسی وجوه اشتراک آراء کلامی شیخ مفید و جاحظ.....	۹۸
وجود امامی واحد، ضرورت هر عصر و زمانی.....	۱۰۰
امامت امام علی (علیه السلام).....	۱۰۲
ویژگی‌های امام.....	۱۰۳
الف) علم.....	۱۰۳
ب) افضلیت.....	۱۰۵
بررسی وجوه افتراق آراء کلامی شیخ مفید و جاحظ.....	۱۰۷
الف) تعریف امام.....	۱۰۷
ب) ضرورت وجود امام.....	۱۰۸
ج) فرایند تعیین امام.....	۱۱۰
د) وظایف امام.....	۱۱۴
ها و ویژگی‌های امام (عصمت).....	۱۱۵
و) امامت سایر ائمه.....	۱۱۷
جمع بندی و نتیجه‌گیری.....	۱۱۸
فهرست منابع.....	۱۲۰

مقدمه

موضوع بررسی وزعامت همه جانبه پیامبر گرامی اسلام از جمله مسائلی است که هیچ مسلمانی درباره آن تردید به خود راه نداده است. آنچنان که تمسک به سیره و سنت حضرت از مسائل اتفاقی بین جمیع مسلمین است. اما با ارجح این اختلاف بر سر جانشین وی آغاز شد و با گذر زمان روز به روز عمیق تر شد... طوری که اختلاف بر سر تعیین جانشین از جانب نبی منجربه و گروه شدن مسلمان به اهل سنت و شیعه گردید. گروهی مدعی آن شدند که تعیین جانشین پیامبر بر عهده مردم گذاشته شده و گروهی نیز بر این باورند که انتصاب امام الهی است و پیامبر جانشین خود را قبل از رحلتشان معین نمود. است.

شیعه و از آن جمله امامیه که معتقد بر تعیین جانشین توسط نبی هستند دلایل و گواهان بسیاری در اثبات حقانیت این مسئله در جمله همان تمسک به سیره نبی ارائه نموده اند. دو گروه بزرگ اهل سنت اشاعره و معتزله نیز در طول زمان پیدایش تاکنون در جهت اثبات ادعای خود مبنی بر واگذاری انتخاب جانشین نبی و امام بر عهده مردم و از طریق شوری و انتخاب کتاب ها نگاشته و تلاش ها نموده اند. به ویژه قرن سوم و چهارم که اوج اختلافات و جنگ و خونریزی بین اهل سنت و شیعه در

مسئله امامت و اصل و یا فرع بودن آن بشمار می‌رود. متکلمین مکتب اعتزال و امامیه نیز در این قرون در مقابله با هم به تضارب آراء و نگارش رساله‌ها پرداخته‌اند.

جاحظ به عنوان فردی کثیرالتالیف و از علمای و مطرح بنام مکتب اعتزال در قرن سوم است. وی دین خود را در جهت اثبات ادعای اهل سنت در مسئله امامت و فروعات آن ادا نموده است. شیخ مفید نیز به عنوان متکلم بزرگ و بنام امامیه در جهت تبیین مسئله امامت از هیچ تلاشی فروگذار نکرده است و آثار بسیاری را در این زمینه به نگارش درآورده است.

از آن جایی که در زمینه آراء کلامی جاحظ در مسئله امامت به ویژه در مقایسه با نظرات شیخ مفید در چندانی صورت نگرفته است؛ در نوشتار حاضر تلاش شده تا به روش مصیقل - تالیلی به بررسی تطبیقی مسئله امامت از دیدگاه شیخ مفید و جاحظ پرداخته شود تا هم تقریر روشن‌تری از مسئله امامت به دست آید و هم آشنایی بیشتری نسبت به عقاید شیخ مفید و جاحظ به دست آید.

کتاب حاضر مشتمل بر پنج فصل است. در فصل اول به بیان مباحث مفهوم‌شناسی و معرفی اجمالی از شخصیت شیخ مفید و جاحظ پرداخته‌ایم. در فصل دوم آراء کلامی متکلمین امامیه و معتزله را در زمینه مسئله امامت بیان نموده‌ایم؛ در فصول سوم و چهارم به صورت جداگانه آراء کلامی شیخ مفید و جاحظ را طرح کرده‌ایم. در فصل پنجم نیز وجوه اشتراک و افتراق دیدگاه این دو متکلم در مسئله امامت را گردآوری نموده و مورد بررسی قرار داده‌ایم.